

Compilation and Identification of Content Components of the Curriculum of the Elementary Course of Global Citizenship

Amin Rezaei¹, Zohra Saadatmand^{2*}, Jahanbakhsh Rahmani³

1. PhD student in Curriculum Planning, Isfahan Branch (Khorasgan), Islamic Azad University, Isfahan, Iran.
  2. Associate Professor of Curriculum Planning Department, Isfahan Branch (Khorasgan), Islamic Azad University, Isfahan, Iran.
  3. Assistant Professor of Curriculum Planning Department, Isfahan Branch (Khorasgan), Islamic Azad University, Isfahan, Iran.
- ❖ **Corresponding Author Email:** zohreh.saadatmand@vatanmail.ir

Research Paper

Abstract

Receive: 2021/09/24
Accept: 2022/01/14
Published: 2023/01/23

Keywords:

Curriculum, Elementary School, Global Citizenship

Article Cite:

Rezaei A, Saadatmand Z, Rahmani J. (2021). Compilation and Identification of Content Components of the Curriculum of the Elementary Course of Global Citizenship, Iranian Association of Sociology of Education. 8(2): 27-36.

Purpose: One of the main concerns of the current society, which is the foundation for the formation of a healthy and developed society, is the issue of citizenship and education of global citizens. The aim of this study was to develop and identify the components of the content of the curriculum of the elementary course of global citizenship.

Methodology: This research was applied in terms of purpose and qualitative in terms of implementation method. The statistical population of the present study was 833 articles of all domestic and foreign articles and documents related to the discussion of global citizenship in the period 2010 to 2021. For this purpose, 65 internal and external documents and articles were purposefully reviewed. Library method was used to collect information, and checklist and receipt tools were used. The validity of the study was reviewed and confirmed by experts and the reliability was calculated to be 0.632. This research was conducted by content analysis method in MAXQDA 2018 software.

Findings: Findings showed that regarding the components of curriculum content with a global citizen approach, 31 basic themes, 7 organizing themes and 3 comprehensive themes were identified. Inclusive and organizing themes included knowledge components (global literacy and global concepts), value and attitude components (global perspective, global responsibility and flexibility), and skill components (social skills and cognitive skills).

Conclusion: Considering the comprehensive and organizing themes, it is necessary to pay attention to the global citizen, and education should revise the content of primary school textbooks in order to raise children in order to achieve citizenship content.

<https://doi.org/10.22034/ijes.2021.541983.1184>

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.23221445.1401.15.1.1.0>

Creative Commons: CC BY 4.0

انجمن جامعه‌شناسی آموزش و پرورش ایران

تدوین و شناسایی مؤلفه‌های محتوای برنامه‌درسی دوره ابتدایی با رویکرد شهروند جهانی

امین رضائی^۱، زهره سعادت‌مند^{۲*}، جهانبخش رحمانی^۳

۱. دانشجوی دکتری برنامه ریزی درسی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.

۲. دانشیار گروه برنامه ریزی درسی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.

۳. استادیار گروه برنامه ریزی درسی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.

✦ ایمیل نویسنده مسئول: zohreh.saadatmand@vatanmail.ir

مقاله تحقیقاتی	چکیده
<p>دریافت: ۱۴۰۰/۰۷/۰۲</p> <p>پذیرش: ۱۴۰۰/۱۰/۲۴</p> <p>انتشار: ۱۴۰۱/۱۱/۰۳</p>	<p>هدف: یکی از دغدغه‌های اصلی جامعه کنونی که پایه ریزی درجهت تشکیل جامعه ای سالم و رشدیافته است، بحث شهروندی و تربیت شهروند جهانی است. پژوهش حاضر باهدف تدوین و شناسایی مؤلفه‌های محتوای برنامه درسی دوره ابتدایی با رویکرد شهروند جهانی انجام شده است.</p> <p>روش شناسی: این پژوهش به صورت کیفی و به شیوه تحلیل مضمون انجام شده است. بدین منظور ۶۵ سند و مقاله داخلی و خارجی که قرابت معنایی نزدیکی به این پژوهش داشتند مورد بررسی قرار گرفت. در این پژوهش از روش شبکه مضامین استفاده شد. روایی و پایایی پژوهش با استفاده از روش گوبا و لینکن (۱۹۸۵) بررسی و مورد تأیید قرار گرفت.</p> <p>یافته‌ها: پس از تکمیل فرایند مصاحبه‌ها و کدگذاری، تعداد ۳۱ مضمون پایه، ۱۰ مضمون سازمان دهنده و ۳ مضمون فراگیر در خصوص مولفه‌های محتوای برنامه درسی با رویکرد شهروند جهانی شناسایی شد. مضامین فراگیر عبارت بودند از: الف) مؤلفه‌های دانشی ب) مؤلفه‌های ارزشی و نگرشی و ج) مؤلفه‌های مهارتی.</p> <p>بحث و نتیجه گیری: بر اساس یافته‌ها می‌توان نتیجه گرفت که بنابراین، با توجه به پدیده جهانی شدن و ضرورت و نیاز به نوعی نگاه جهانی به آموزش در جامعه و به تبع آن در فراگیران، همچنین بنا بر تأکید پاره‌ای از اسناد چشم‌اندازی موجود در داخل و خارج از کشور، بر تعامل سازنده و مؤثر با جهان، نیاز به تدوین مؤلفه‌های برنامه درسی می‌تواند جایگاه خاصی در برنامه درسی تربیت شهروند جهانی داشته باشد.</p>
<p>واژگان کلیدی:</p> <p>برنامه درسی، دوره ابتدایی، شهروند جهانی.</p>	
<p>استناد مقاله:</p> <p>رضائی، سعادت‌مند ز، رحمانی ج. (۱۴۰۰). تدوین و شناسایی مؤلفه‌های محتوای برنامه‌درسی دوره ابتدایی با رویکرد شهروند جهانی، انجمن جامعه‌شناسی آموزش و پرورش ایران. ۸(۲): ۲۷-۳۶.</p>	

<https://doi.org/10.22034/ijes.2021.541983.1184>

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.23221445.1401.15.1.1.0>

Creative Commons: CC BY 4.0

مقدمه

امروزه درک مفهوم جهانی‌شدن به عنوان پدیده‌ای که تمام شئون زندگی بشر کنونی را تحت تأثیر قرار داده بیش از هر زمان دیگری ضرورت دارد (Bozyk, 2019). بررسی تغییرات و تحولات جهان از دهه ۱۹۶۰ به بعد مؤید این است که تغییرات عظیمی در عقاید، ارزش‌ها و سبک زندگی مردم جهان به وقوع پیوسته است. این تغییرات و تحولات که عمدتاً ناشی از تحول در ابعاد اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فناوری اطلاعات در جهان امروزی است، تأثیری عظیم بر جنبه‌های مختلف زندگی اجتماعی گذاشته و موجب تبدیل افراد از شهروندان محلی به شهروندان جهانی شده است (Mohammad Jani, 2016). در نتیجه جهانی‌شدن سیمای جدیدی از مفهوم شهروندی با عنوان شهروند جهانی (فردی که از جهان معاصر آگاهی کافی دارد و با نقش خود آشناست و متضمن احترام به ارزشها و تنوع در امور است و توانایی مشارکت فعالانه و مسئولانه در عرصه‌ی جهانی را دارد) در حال شکل‌گیری و تکامل است و نظام‌های آموزشی کشورهای مختلف را بر آن داشته تا برای آماده کردن جوانان برای کارکرد مؤثر در عصر جهانی شدن، در برنامه‌های خود تجدید نظر کنند و ارزشها و مهارت‌هایی را به فراگیران بیاموزند تا آنها بتوانند در ابعاد ملی و بین‌المللی نقش مؤثری داشته باشند (Rashidi, 2020). اگرچه، شهروندی جهانی اصطلاحی چندوجهی و مورد مجادله بسیار است، باوجوداین، سه بعد کلیدی آن، یعنی آگاهی جهانی، خودکارآمدی و مشارکت مدنی جهانی، به‌طور عمومی پذیرفته شده است (Perry, Stoner, Wadsworth, Page & Tarrant, 2013). از سوی دیگر، موضوع جهانی‌شدن و تربیت شهروندی جهانی بحث بسیار مهمی است که از اندیشه‌های پیامبران بزرگ الهی نشئت گرفته و فیلسوفان و مربیان بزرگ و صاحب‌نظران مهم آموزش نیز به این امر توجه خاصی کرده‌اند. علاوه بر این، سازمان‌های بین‌المللی مانند یونسکو و یونیسف به این مهم توجه کرده و در این زمینه در کشورهای مختلف برنامه‌هایی را پیگیری و اجرا کرده‌اند (Jafari, 2020). جهانی‌شدن به درهم فشردن جهان و تراکم آگاهی درباره جهان دلالت دارد و فرایندی است که در آن قیدوبندهای جغرافیایی که بر روابط اجتماعی و فرهنگی سایه افکنده است، از بین می‌رود و مردم به‌طور فزاینده از کاهش این قید و بندها آگاه می‌شوند (Oxfam, 2015).

تربیت شهروند جهانی به عنوان یک روند آموزش جهانی به تازگی توسط بسیاری از نظام‌های آموزشی به منظور آموزش دانش آموزان برای آماده سازی و مشارکت در جامعه جهانی به کار گرفته شده است (Yemini, Goren, & Maxwell, 2018). به عبارتی به عنوان یک پارادایم در حال شکل‌گیری و چشم انداز آموزشی نوینی که به نظریه پردازان، سیاست‌گذاران و متخصصان اجازه می‌دهد تا موضوعات قدیمی را مجدداً مفهوم‌سازی کنند (Tarozzi & Inguaggiato, 2018). خلاصه مفهوم پردازی شهروند جهانی مشتعل است بر: ارتباط متقابل افراد انسانی، احترام به تنوع فرهنگی و حقوق بشر، تعهد به عدالت اجتماعی جهانی، حساسیت به درد و رنج مردم در هر سوی جهان، توانایی دیدن جهان از دریچه‌ی نگاه دیگران و احساس وظیفه در جهت قبول مسئولیت اعمال خودمان و در ارتباط با دیگران (Sherman, 2016). که می‌تواند از طریق کمک به مشارکت مدنی و ابعاد کلاسیک آن از جمله دانش، مهارت و ارزش‌ها به صلح جهانی، سیاره‌مان و ساکنین آن کمک کند (Bosio & Torres, 2019). بنابراین، فراگیران در قرن ۲۱، نیازمند دانش، مهارت و نگرش‌هایی هستند که به‌واسطه آن بتوانند هم در جوامع فرهنگی و هم فراتر از مرزهای فرهنگی خود عمل کنند (Banks, 2004). در حقیقت می‌توان گفت: تربیت شهروند جهانی، کسب دانش، نگرش و مهارت‌هایی است که شهروندانی آگاه، منتقد، فعال و مسئولیت‌پذیر در مورد مسائل محلی، ملی و به‌خصوص جهانی را پرورش دهد. تئوری شهروندی جهانی بر این عقیده است که بسیاری از مسائل مهم از جمله آسیب‌های زیست‌محیطی، تغییرات آب و هوایی، توسعه، فقر و همچنین صلح، مسائلی جهانی هستند که شاید حل‌وفصل آن‌ها مبتنی بر یک دیدگاه سیاسی و ملی غیرممکن باشد. بسیاری از این موارد می‌تواند از طریق آموزش‌های مناسب در افراد نهادینه شود و زمینه حل‌وفصل مناسب‌تر آن‌ها فراهم شود. چراکه شهروندی جهانی به عنوان یک مفهوم، عمدتاً از طریق مباحث مربوط به آموزش و پرورش مطرح شده است (Butcher, 2017)؛ بر این اساس، تربیت شهروند جهانی باید تغییر فراگیران و مجهز ساختن آن‌ها به ابزارهای ضروری برای ساخت جهانی بهتر را هدف قرار دهد و آن‌ها را به یک شهروند جهانی تبدیل نماید (Horey, Fortune, Nicolacopoulos, Kashima & Mathisen, 2018). تربیت شهروند جهانی به عنوان یکی از اصلی‌ترین تلاش‌ها برای توسعه مهارت‌ها، ارزش‌ها و نگرش‌هایی است که شهروندان را قادر می‌سازد تا زندگی سالم و پرنشاطی داشته باشند، تصمیمات آگاهانه بگیرند و به چالش‌های محلی و جهانی پاسخ دهند (Bamber, Lewin & White, 2017).

به‌رحال طرح مفهوم شهروند جهانی انتظارات جدیدی را از آموزش برای رفع نیازهای فردی و اجتماعی در زمینه‌های مختلف نمایان می‌سازد. بنابر این هدف اصلی نظام آموزشی تربیت نیروی انسانی کارآمد برای نیازهای جامعه‌ای است که بازار کار، مؤسسات و نهادهایش روزبه‌روز تحت تأثیر جریان‌های متحول‌کننده ناشی از جهانی‌شدن قرار دارند که این امر درگرو لحاظ کردن مهارت‌ها و تخصص‌های لازم برای پاسخ دادن منطقی و مطلوب به این الزامات است (Jafari, 2020). نیاز به تربیت شهروند جهانی در برنامه‌ی درسی امری ضروری است. تربیت شهروند جهانی به دانش آموز کمک می‌کند تا درباره‌ی گروه‌های موجود در جامعه‌ی خود و جامعه‌ی جهانی فکر کند و تمایل به فعالیتهای مثبت در این زمینه را در او تقویت می‌کند (Jackie).

۲۰۰۶). در چهارچوب برنامه‌ی درسی شهروندی، دانش آموزان باید مسائل انسانی و جهانی را تشخیص داده و مدارس نیز جوی مفید و توأم با اعتماد برای فرایندهای دموکراتیک در سطوح مختلف خلق نمایند (Nussbaum, 1994)؛ اساساً برنامه‌ریزان درسی و مؤلفان کتابها باید از هوشیاری اجتماعی بالایی در کار خویش برخوردار باشند. آنان باید ماهیت جامعه و فرهنگ را درک کنند. به علاوه کارکردهای اجتماعی مدرسه را شناخته و از آن در رفع نیازهای حال و آینده‌ی جامعه بهره بگیرند (Yarmohammadian, 2017). اما آنچه برنامه درسی تربیت شهروند جهانی را از دیگر برنامه‌های درسی متمایز می‌کند، استفاده آگاهانه از پروتکل‌هایی است که به دانش آموزان اجازه می‌دهد تا بدون در نظر گرفتن مواردی از جمله جنسیت، نژاد و مذهب و همچنین فاصله فرهنگی و یا جغرافیایی، روابطی را به‌طور عمیق شکل داده و یا شناسایی کنند (Hancock, 2017).

Rashidi (2017) در پژوهشی که به منظور طراحی و تبیین الگوی برنامه درسی شهروند جهانی در آموزش عالی ایران انجام داده است الگوی برنامه درسی شهروند جهانی مبتنی بر رویکرد میان رشته‌ای در پنج گام اصلی که مشتمل بر عناصر اصلی برنامه درسی (اهداف، محتوا، روش‌های تدریس و ارزشیابی) بر اساس سه مؤلفه دانش، مهارت و نگرش در دو سطح کلان و خرد طراحی کرده است. Jafari (2020) نیز در یافته‌اش که ۷ مضمون (تربیت شهروند اخلاق‌مدار، تربیت شهروند متعهد به مشارکت مدنی و مسئولیت‌پذیری، تربیت شهروند متعهد به صلح و مسالمت‌جویی، تربیت شهروند متعهد به محیط‌زیست، تربیت شهروند با هویت جهانی، تربیت شهروند با صلاحیت جهانی، تربیت شهروند با توانایی علمی - عملی) از مؤلفه‌های اصلی برنامه درسی تربیت شهروندی است. Keshāvarz, Amin Beidokhti & Mohammadifar (2019) در پژوهش خود بیان کرده‌اند که به شهروند جهانی آن‌طور که باید و شاید توجه نشده و ضروری است سیاست‌گذاران نظام آموزشی، توجه بیشتری به این مقوله داشته باشند. چراکه حل مسائل جهانی مستلزم تحقق هم‌زمان عضویت، تأمین حقوق، تعیین وظایف و مسئولیت‌ها و تحقق مشارکت جهانی است که صرفاً از طریق نهادینه شدن «شهروندی جهانی» به‌عنوان شهروندانی آگاه، فعال و مسئولیت‌پذیر در اجتماع شهری و فراتر از آن، در جامعه ملی و جهانی، ممکن خواهد شد. Poursalim, Arefi & Fathi Vajargah (2019) در پژوهش خود ۹ مقوله کلی شامل: ضرورت و نیاز؛ اهداف؛ محتوا؛ روش‌های یاددهی-یادگیری؛ نقش معلم؛ ارزشیابی؛ مواد و منابع؛ فضا و زمان را به‌عنوان عناصر مهم در برنامه درسی تربیت شهروندی شناسایی کرده‌اند.

Klein & Wikan (2019) در پژوهش خود گزارش کردند که صلاحیت بین فرهنگی و آگاهی جهانی فراگیران یک راهکار حرفه‌ای برای شهروندی جهانی به حساب می‌آید. نتایج پژوهش Harshman (2018) حاکی از آن بود که آموزش عالی باید در آموزش‌ها خود به آموزش مسئولیت‌پذیری جهانی دانشجویان اقدام کند. Stoner, Perry & Wadsworth (2014) در پژوهشی به این نتایج رسیدند که مسئولیت فردی بسیار سخت است، اما به‌تنهایی مؤثر نیست. هر فرد باید خود را در جایگاه جهانی تصور کند تا به اهمیت سلامت پی ببرد. شهروند جهانی کسی است که به مسائل جهانی آگاه باشد، مسئولیت اجتماعی را بداند و مسئول شهری باشد؛ بنابراین، سلامت فردی امری منحصرأ فردی نیست و امری همگانی است. در این مطالعه ضمن معرفی سلامت جهانی با ساختار شهروند جهانی، بیان شده است که مراکز تحصیلی سطوح بالا می‌توانند نقش مهمی را در پرورش مسئولیت شهری دانشجویان توانا داشته باشند. همچنین در پژوهشی که Gordon (2014) انجام داده است، دانشجویانی که به خارج از کشور رفته و هزینه‌هایی را برای تحصیل پرداخت کرده بودند، ادعا داشتند که برنامه درسی‌شان بر محور تربیت شهروند جهانی مطابق با هنجارهاست. نتایج نشان داد که در بسیاری از دانشکده‌هایی که روابط بین‌المللی دارند، می‌توان مقدار بیشتری از بحث‌های دسته‌جمعی و گروهی را که تجارب برون‌مرزی را اشاعه می‌دهند، ایجاد کرد و تا حدودی به اهداف یادگیری خاص تربیت شهروند جهانی نائل شد. زیرا اهداف خاص شهروند جهانی سبب رشد فراگیران می‌شود و آن‌ها را به محقق تبدیل می‌سازد.

به بیان کلی، به‌واسطه‌ی جهانی‌شدن، انتظارات جدیدی از آموزش و پرورش رسمی شکل گرفته است. با توجه به پیشرفت‌های روز افزون علمی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و ... در دنیا و گسترش ارتباطات در سطح بین‌المللی، تربیت شهروندان جهانی و لزوم توجه به محتوای برنامه درسی شهروند جهانی، به‌عنوان یک خلاء در سیستم آموزشی کشور احساس می‌شود و برای دانش آموزان، بخصوص در دوره‌ی ابتدایی که از مهمترین دوره‌های آموزش عمومی و در واقع پایه‌ی یادگیری می‌باشد ضرورت دارد. این پژوهش کوشیده است تا متغیرها، مؤلفه‌ها، فرصت‌ها و عوامل تأثیرگذار بر برنامه درسی تربیت شهروند جهانی در مقطع تحصیلی ابتدایی را برای پژوهشگران، متخصصان و سیاست‌گذاران روشن نماید، لذا با عنایت به موارد مطرح شده سوال این پژوهش این است که محتوای برنامه درسی تربیت شهروند جهانی در دوره ابتدایی شامل چه مؤلفه‌هایی است؟

روش‌شناسی

انجام این پژوهش از لحاظ روش اجرا، کیفی و از لحاظ هدف کاربردی بود. جامعه آماری پژوهش حاضر کلیه مقالات و اسناد داخلی و خارجی مرتبط با بحث شهروند جهانی، با استفاده از بررسی پایگاه‌های اطلاعاتی معتبر همچون Eric، Civilica، Noormags، Magiran، Ensani، Sid، استفاده از بررسی پایگاه‌های اطلاعاتی معتبر همچون Eric، Civilica، Noormags، Magiran، Ensani، Sid، google scholar، ScienceDirect، Emerald، IEEE، Springer و در بازه سال‌های ۲۰۱۰ الی ۲۰۲۱، به تعداد ۸۳۲ سند و مقاله بود. حجم نمونه شامل 65 منبع بود. ملاک انتخاب مقالات به عنوان نمونه، استفاده از کلیدواژه‌های شهروند جهانی، برنامه درسی، مؤلفه‌های جهانی‌شدن، Curriculum و Education، Citizenship بود که مورد بررسی قرار گرفته شد و تا سرحد اشباع نظری ادامه یافت. در نهایت ۶۵ منبع داخلی و خارجی که قرابت معنایی نزدیکی به این پژوهش داشتند با روش نمونه‌گیری هدفمند به عنوان نمونه انتخاب شدند.

برای انجام این پژوهش ابتدا مقالات و اسناد مرتبط با موضوع پژوهش مورد بررسی قرار گرفته، و بعد از انتخاب مقالات مورد نظر، تحلیل محتوای مطالب، با روش تحلیل مضمون انجام شد، در مراحل بعدی استخراج داده‌ها (از طریق فیش برداری و چک لیست) از متون انجام شد و در ادامه دسته بندی مضامین (فراگیر، سازمان دهنده و پایه) و همینطور ایجاد شبکه مضامین انجام گرفت و در نهایت اعتباریابی (روایی و پایایی) داده‌ها با استفاده از نظر متخصصین انجام شد. در ادامه تجزیه و تحلیل داده‌ها صورت گرفت و در نهایت با توجه به نتایج حاصل از پژوهش نتیجه‌گیری و بحث کلی از پژوهش ارائه شد.

برای گردآوری اطلاعات از روش کتابخانه‌ای، و از ابزار چک لیست و فیش برداری از مقالات، اسناد و متون مرتبط با برنامه درسی مبتنی بر شهروند جهانی استفاده شد. برای دستیابی به این مدارک از منابع و متون دیجیتال و آنلاین از طریق مراجعه به پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی و خارجی معتبر استفاده شده بود. برای بررسی و ارزیابی کیفیت پژوهش (روایی و پایایی)، پس از تجزیه و تحلیل مبانی نظری به روش کدگذاری، نتایج به دست آمده در اختیار چهار نفر از اساتید برنامه ریزی درسی دانشگاه آزاد و چهار نفر از اساتید دانشگاه دولتی قرار گرفت که هر هشت محقق به طور کامل با روش تحلیل مضمون و موضوع شهروند جهانی آشنا بودند و پس از اخذ نظرات آنها اقدامات اصلاحی انجام و تجدیدنظرهایی به عمل آمد. به منظور اطمینان از داده‌ها و اخذ پایایی در مدل اکتشافی، از ضریب کاپا یا توافق دو کدگذار استفاده شده است. در این پژوهش (۱۵ درصد) از متونی که محقق کدگذاری نموده است برای ارزیابی در اختیار یکی از خبرگان قرار گرفته و نتایج حاصل از کدگذاری دو محقق نشان داد که ضریب کاپای محاسبه شده ۰/۶۳۲ بوده است که با توجه به اینکه بیشتر از ۰/۶ است فرض استقلال کدهای استخراجی رد و وابستگی کدهای استخراجی به هم تأیید می‌گردد به عبارت دیگر داده‌های پژوهش از اطمینان لازم برخوردار است. ضمناً برای اطمینان از نحوه‌ی درست دسته‌بندی کدها، نظر خبرگان نیز اخذ گردیده است.

برای تجزیه و تحلیل اطلاعات و داده‌های به دست آمده در این پژوهش، از روش تحلیل مضمون استفاده شد. این روش فرآیندی برای تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌هایی غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند. تحلیل مضمون به روش‌های گوناگونی قابل اجرا و استفاده است، در این پژوهش از روش تحلیل شبکه مضامین استفاده شده است. شبکه مضامین روش مناسبی در تحلیل مضمون است که آتراید استرلینگ توسعه داده است. این روش در قالب مضامین؛ فراگیر، سازمان دهنده و پایه ارائه شده و سپس این مضامین به صورت نقشه‌های شبکه تارنما، رسم و همراه با روابط میان آن‌ها نشان داده شد. ابزار مورد استفاده برای تجزیه و تحلیل داده‌های این پژوهش، نرم افزار MAXQDA نسخه ۲۰۱۸ بود.

یافته‌ها

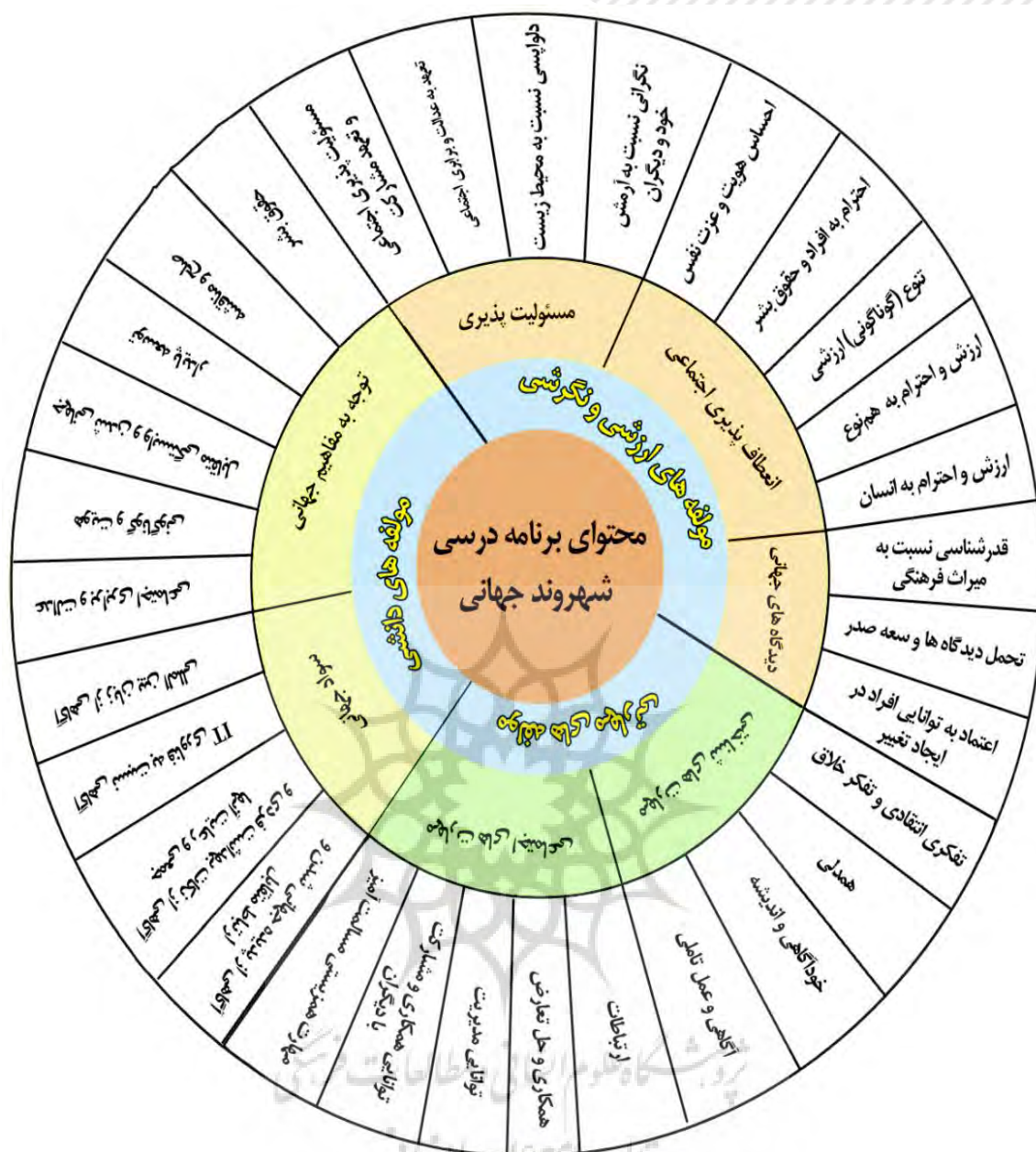
در جدول شماره ۱ مضامین فراگیر، سازمان دهنده و پایه مربوط به محتوای شهروند جهانی برنامه درسی دوره ابتدایی گزارش شد.

جدول ۱. مضامین مؤلفه‌های محتوای برنامه درسی دوره ابتدایی بارویکرد شهروند جهانی

مضامین فراگیر	مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه استخراج شده	فراوانی
		آگاهی از پدیده جهانی شدن و ارتباط متقابل	۱۷
	سواد جهانی	آگاهی از نکات بهداشت فردی و جمعی و رعایت آنها	۴
		آگاهی نسبت به فناوری IT	۱۵
		آگاهی از زبان بین المللی	۳
		عدالت و برابری اجتماعی	۱۰
		هویت و گوناگونی	۹
	توجه به مفاهیم جهانی	جهانی شدن و وابستگی متقابل	۱۷
		توسعه پایدار	۱۰
		صلح و مناقشه	۱۳

۱۲	حقوق بشر		
۲۰	مسئولیت پذیری اجتماعی و تعهد مشارکت		
۱۰	تعهد به عدالت و برابری اجتماعی		
۱۵	دلواپسی نسبت به محیط زیست	مسئولیت پذیری	
۸	نگرانی نسبت به آرامش خود و دیگران		
۱۳	احساس هویت و عزت نفس		
۱۱	احترام به افراد و حقوق بشر		
۱۱	تنوع (گوناگونی) ارزشی	انعطاف پذیری اجتماعی	مؤلفه های ارزشی و نگرشی
۱۶	ارزش و احترام به تنوع		
۷	ارزش و احترام به انسان		
۳	قدرشناسی نسبت به میراث فرهنگی		
۱۲	تحمل دیدگاه ها و سعه صدر	دیدگاه های جهانی	
۱۸	اعتقاد به توانایی افراد در ایجاد تغییر		
۱۶	تفکر انتقادی و تفکر خلاق		
۱۰	همدلی	مهارت‌های شناختی	
۹	خود آگاهی و اندیشه		
۱۲	آگاهی و عمل تأملی		
۹	ارتباطات		مؤلفه های مهارتی
۱۶	همکاری و حل تعارض		
۴	توانایی مدیریت	مهارت های اجتماعی	
۷	توانایی همکاری و مشارکت با دیگران		
۱۳	مهارت همزیستی مسالمت آمیز		

بر اساس یافته های به دست آمده در جدول شماره ۱، در خصوص مؤلفه‌های محتوای برنامه درسی با رویکرد شهروند جهانی، تعداد ۳۱ مضمون پایه، ۷ مضمون سازمان دهنده و ۳ مضمون فراگیر شناسایی شد. مضامین فراگیر و سازمان دهنده شامل مؤلفه‌های دانشی (سواد جهانی و مفاهیم جهانی)، مؤلفه‌های ارزشی و نگرشی (دیدگاه جهانی، مسئولیت‌پذیری و انعطاف پذیری جهانی) و مؤلفه‌های مهارتی (مهارت های اجتماعی و مهارت های شناختی) بودند. بر اساس تحلیل‌های انجام شده، شبکه مضامین محتوای برنامه درسی شهروند جهانی معلمان در شکل شماره ۱ نمایش داده شده است.

شکل ۱. شبکه مضامین محتوای برنامه درسی شهروند جهانی

بحث و نتیجه گیری

در این پژوهش سعی شد تا مؤلفه‌های محتوای برنامه درسی تربیت شهروند جهانی در دوره ابتدایی با استفاده از رویکرد تحلیل مضمون مورد الگوسازی مفهومی قرار بگیرد. در این راستا تحلیل یافته‌ها، بیان‌کننده آن است که مؤلفه‌های محتوای برنامه درسی تربیت شهروند جهانی شامل ۳۱ مضمون پایه، ۷ مضمون سازمان دهنده و ۳ مضمون فراگیر، شامل مؤلفه‌های دانشی، ارزشی و نگرشی و مهارتی بود. مؤلفه‌ی دانشی به عنوان مضمون فراگیر، دارای دو مضمون سازمان دهنده با عناوین سواد جهانی و توجه به مفاهیم جهانی بود، که هر کدام از این مؤلفه‌ها دارای مضامین پایه بودند. در قسمت مؤلفه‌ی دانشی، بیشترین فراوانی در بین مضامین پایه سواد جهانی مضمون آگاهی از پدیده جهانی شدن و ارتباط متقابل و بیشترین فراوانی در بین مضامین توجه به مفاهیم جهانی مربوط به جهانی شدن و وابستگی متقابل است. به طور کلی نتایج این پژوهش با نتایج پژوهش Rashidi (2021)، که سه مؤلفه دانش، مهارت و نگرش را از عناصر برنامه درسی تربیت شهروندی معرفی نموده‌اند، همراستا می‌باشد همچنین با پژوهش Jafari (2020) که تربیت شهروند جهانی با توانایی‌های علمی و عملی را از مؤلفه‌های اصلی برنامه درسی می‌داند همخوانی دارد و با پژوهش Klein & Wikan (2019) نیز

همراستا می باشد. با توجه به اینکه در پژوهش‌های یاد شده و همینطور در این پژوهش مطابق یافته‌های به دست آمده، به ضرورت دانش و آگاهی از مسائل جهانی و تأکید شده است.

شهروند جهانی تا سطح جهانی مشارکت فعال دارد با چنین برداشتی شهروند جهانی بودن مستلزم آشنایی فرد از عملکرد جهان در زمینه‌های اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و فن آوری است. نوع جدیدی از شهروندی که قرن بیست و یکم به آن نیاز دارد شهروندی است که باید برای زندگی در دنیای جهان شمول آماده شود، به فرهنگ بومی خود توجه داشته باشد و در غنی ساختن و توسعه آن فرهنگ بکوشد. لذا، دانش و آگاهی لازم را نسبت به حقوق و مسؤولیت‌های شهروندی در عرصه‌ی جامعه جهانی و بومی داشته باشد. آموزش جهانی بر این مسئله تأکید دارد که آموزش باید دانش آموزان را به شیوه‌ای آماده سازد که بتوانند با حداقل مشکل با نیازهای جدید و پرشتاب و پر تغییر که در آن زندگی می‌کنند کنار بیایند. آموزش‌های ارائه‌شده در آنچه آموزش جهانی نامیده می‌شود باید به دانش آموزان کمک کند تا راه‌هایی را که از طریق آن‌ها می‌توانند زندگی خود و دیگر انسان‌ها را در سراسر جهان غنی سازند کشف و به آن‌ها عمل کنند. شهروند جهانی به فردی گفته می‌شود که از جهان و دنیای معاصر آگاهی کافی دارد، با نقش خود به‌عنوان یک شهروند آشناست و ضمن احترام به ارزش‌ها و تنوع در همه‌ی امور از سطح محلی گرفته تا سطح جهانی مشارکت فعال دارد.

مؤلفه ارزشی و نگرشی به عنوان مضمون فراگیر دوم دارای سه مضمون سازمان دهنده با عناوین؛ مسؤولیت پذیری، انعطاف پذیری اجتماعی و دیدگاه اجتماعی بود. که هر کدام از این مؤلفه‌ها دارای مضامین پایه بودند. بیشترین تکرار مضامین پایه در قسمت مسؤولیت‌پذیری مربوط به مضمون مسؤولیت‌پذیری و تعهد مشارکت، در قسمت انعطاف‌پذیری، ارزش و احترام به هم نوع و در بخش دیدگاه‌های جهانی، اعتماد به توانایی افراد در ایجاد تغییر است. نتایج این پژوهش با نتایج پژوهش‌های Keshavarz, Amin Beidokhti & Mohammadifar (2019) که حل مسائل جهانی را مستلزم، تعیین وظایف و مسؤولیت‌ها و تحقق مشارکت جهانی از طریق شهروندانی آگاه، فعال و مسؤولیت‌پذیر می‌داند، همراستا بود و همچنین با پژوهش Sklarwitz (2017) که نگرش دانشجویان نسبت به مسؤولیت اجتماعی، شایستگی جهانی و مشارکت مدنی جهانی دانشجویان را مورد ارزیابی قرار دادند همخوانی داشت. (Harshman, 2018) نیز اعلام داشته است که نظام آموزش عالی باید در آموزش‌ها خود به آموزش مسؤولیت‌پذیری جهانی دانشجویان اقدام کند. علاوه بر موارد یادشده، باید شیوع جرائم بین‌المللی، تروریسم، ایدز، تخریب خاک، ویرانی زیستگاه‌ها، از بین رفتن برخی از گونه‌های جانوری و گیاهی، بیابان‌زایی و تخریب جنگل‌ها را نیز افزود. «تحمل دیدگاه‌های مختلف و توانایی گفت‌وگو برای حل تضاد» یکی از مؤلفه‌های مهم بعد ارزشی و نگرشی شهروندی جهانی است که به نظر می‌رسد کسب این مهارت توسط کودکان و نوجوان، در کاهش خشونت و نزاع مؤثر است و نظام‌های آموزشی کشورهای مختلف را بر آن داشته است تا برای آماده کردن جوانان برای کارکرد مؤثر در عصر جهانی‌شدن، در برنامه‌های خود تجدیدنظر کنند و ارزش‌ها و مهارت‌هایی را به فراگیران بیاموزند تا آن‌ها بتوانند در ابعاد ملی و بین‌المللی نقش مؤثری داشته باشند، بنابراین توجه بیشتر به این مؤلفه در اسناد بالادستی نظام بیشتر مورد توجه قرار گیرد و این مهارت در دانش آموزان پرورش داده شود. پیشنهاد می‌شود در اسناد بالادستی نظام آموزش و پرورش، با وجود تأکید بر عدالت و برابری از منظر عاطفی، مهارت مشارکت و اقدام برای رفع بی‌عدالتی و نابرابری در سطح جهان مورد تأکید قرار بگیرد. باید توجه داشت که رفع تبعیض، نابرابری و بی‌عدالتی جهانی به مشارکت همه ساکنان کره زمین و مسؤولیت‌پذیری، همکاری و اقدام جمعی در این خصوص نیاز دارد. با طراحی فعالیت‌ها و اقدامات گروهی، این مهارت و مسؤولیت‌پذیری در خصوص تبعات تصمیمات و اقدامات فردی برای دیگر افراد و جوامع، بیشتر مورد توجه قرار گیرد.

در مضمون فراگیر سوم، مؤلفه مهارتی دارای دو مضمون سازمان دهنده با عناوین؛ مهارت‌های شناختی و مهارت‌های اجتماعی بود. که هر کدام از این مؤلفه‌ها دارای مضامین پایه بودند. بیشترین فراوانی در مهارت‌های شناختی مربوط به مضمون تفکر انتقادی و تفکر خلاق و در مهارت‌های اجتماعی مربوط به مضمون همکاری و حل تعارض است. نتایج این پژوهش با پژوهش‌های Amani Ghazi (2014) که نشان داد برای دستیابی به مؤلفه‌های انسان دوستانه از شهروندی جهانی در آموزش و پرورش، باید از نظام ارزش‌های اخلاقی هویت انسان شروع کرد، همراستا می باشد همچنین با پژوهش Jafari (2020) که تربیت شهروند اخلاق‌مدار، تربیت شهروند متعهد به مشارکت مدنی، تربیت شهروند متعهد به صلح و مسالمت‌جویی و تربیت شهروند متعهد به محیط را بیان می‌کند همراستا می باشد. مفهوم شهروند جهانی در درجه اول دارای وجوه مشترک مهارت زندگی در سطوح محلی و ملی است و در درجه دوم با مهارت‌های زندگی در جامعه جهانی ارتباط دارد. جهانی‌شدن تأثیر شگرفی بر تمامی ابعاد زندگی آدمی، به‌ویژه آموزش و پرورش در تمامی سطوح از ابتدایی تا آموزش عالی داشته است به‌نحوی که چهره‌ی نظام‌های آموزشی در سراسر جهان تغییر کرده و اندیشه‌های سنتی و رایج درباره‌ی تعلیم و تربیت و ابزارها و رسانه‌های آموزشی به سرعت رنگ‌باخته و جای خود را به اندیشه‌ها و روش‌های نوین داده است. شهروندی با مسؤولیت‌پذیری و تعهد همراه است. از آنجا که افراد در جامعه آینه‌ی یکدیگر به حساب می‌آیند، هرگونه تسامح در انجام وظایف اجتماعی زیرساخت‌های اجتماعی را تپاه نموده لذا شهروند مطلوب به‌خوبی باید دریابد که بی‌مسئولیتی محیط زندگی وی و دیگران را دچار آسیب می‌کند. زیباترین تجلی شهروندی، تلاش مداوم در جهت

همکاری و همیاری اجتماعی است. بسیاری از سیاست‌گذاران آموزشی معتقدند که شهروندی جهانی باید اصولی از جمله اخلاق، غمخواری، تفکر انتقادی و ارزش‌ها را نه تنها برای افراد، بلکه برای نهادها نیز مجسم کند.

در نهایت به محدودیت‌ها و پیشنهادات پژوهشی پرداخته شد. مهمترین محدودیت پژوهش دسترس نداشتن محقق به بعضی مقالات در مجلات خاص بود و هزینه‌بر بودن برای دسترسی به سایت‌های مختلف. در این پژوهش پیشنهاد می‌شود که تعاملات آموزشی بین کشور ما با سایر کشورها، و همچنین ارج نهادن به تفکرات انتقادی وجود داشته باشد - نظارت بیشتر سیاست‌گذاران آموزشی بر کیفیت و محتوای آموزشی در جهت جهانی شدن - به تربیت شهروند جهانی به عنوان یک ضرورت نگاه شود و تلاش همه جانبه در این مورد انجام گیرد. - با توجه به نتایج پژوهش، پیشنهاد می‌شود، جهت افزایش درک و فهم جهانی دانش‌آموزان، مؤلفان کتب درسی، محتوا را مطابق آخرین تحولات جهانی در عرصه‌های مختلف (علمی و فناوری) تولید و تدوین نمایند - بازنگری اساسی در زمینه‌ی آموزش و محتوای آموزشی جهت اصلاحات لازم، و تربیت دانش‌آموزان به عنوان شهروندان جهانی وجود داشته باشد - آشنایی معلمان با روش‌های تدریس نوین برای آموزش شهروندی جهانی و همچنین مشارکت دانش‌آموزان در یادگیری در این زمینه بسیار حائز اهمیت است.

تشکر و قدردانی

در پایان تقدیر و تشکر می‌شود از اساتید محترم راهنما و مشاور و همینطور داوران محترم که با نظرات ارزنده در جهت بهبود کیفیت مقاله تلاش نمودند.

References

- Bamber PH, Lewin, D, White, M. (2017). (Dis-) Locating the transformative dimension of global citizenship education. *Journal of Curriculum Studies*, 50(2): 204-230.
- Banks JA. (2004). Teaching for social justice, diversity, and citizenship in a global world. In *The Educational Forum*, 68, 289-298.
- Bosio E, Torres C. (2019). Global citizenship education: An educational theory of the common good? A conversation with Carlos Alberto Torres. *policy futures in education*, 17(6): 745-760.
- Bozyk P. (2019). *Globalization and the transformation of foreign economic policy*. Published by Routledge.
- Butcher J. (2017). Citizenship, global citizenship and volunteer tourism: a critical analysis. *Tourism Recreation Research*. Available online at: <http://dx.doi.org/10.1080/02508281.2017.1295172>.
- Gordon D R. (2014). Curriculum integration versus educating for global citizenship: A (disciplinary) view from the international relations classroom. *frontiers: The Interdisciplinary Journal of Study Abroad*, 24: 59-72
- Hancock R E. (2017). All of this is yours: Global citizenship education as emancipatory practice for African American preschoolers. Doctoral dissertation, Teachers College, Columbia University.
- Harshman J. (2018). Developing global citizenship through critical media literacy in the social studies. *The Journal of Social Studies Research*, 42(2): 107-117.
- Horey D, Fortune T, Nicolacopoulos T, Kashima E, Mathisen B. (2018). Global citizenship and higher education: A scoping review of the empirical evidence. *Journal of Studies in International Education*, 22(5): 472-492
- Jackie, S. (2006). Global Citizenship is an Investment in the Future. *ATA Magazine*. 86(3):34.
- Jafari S. (2020). Identifying and Validating the Components of Global Citizenship Education from the Viewpoint of Experts: A Mixed Research. *Studies in Learning & Instruction*, 11(2): 153-174.
- Keshāvarz Y, Amin Beidokhti, A, Mohammadifar M. (2019). The degree of attention to the components of the global citizenship in Iran's education system (The case study of the education system upstream documents). *Educational Innovations*, 17(4): 91-106.
- Klein J, Wikan G. (2019). Teacher education and international practice programmes: Reflections on transformative learning and global citizenship. *Teaching and Teacher Education*, 79: 93-100.
- mohammadjani E. (2016). The position of Global citizen in social studies curriculum of the sixth grade of elementary school. *Research in Curriculum Planning*, 13(48): 82-92.
- Nussbaum, M. (1996). *Patriotism and Cosmopolitanism*. In J. Cohen (Ed.). *For Love of Country: Debating the Limits of Patriotism*. Boston: Beacon Press.
- Oxfam M. (2015). *Education for Global Citizenship: A Guide for School*. Available online at: <http://www.oxfam.org.uk/education/global-citizenship/global-citizenship-guide>.
- Perry L, Stoner K, Stoner L, Wadsworth D, Page R, & Tarrant M. (2013). The importance of global citizenship to higher education: The role of short-term study abroad. *British Journal of Education, Society & Behavioral Science*, 3: 184-194.
- Poursalim A, Arefi M, Fathi Vajargah K. (2019). Exploring the elements of global citizenship education curriculum in primary school educational system in Iran: a qualitative study. *Research in Curriculum Planning*, 16(60): 36-54.
- Rashidi Z. (2020). Designing and validating a global citizen curriculum model based on an interdisciplinary approach (Case study; Tehran University of Science and Research). Research project of Tehran University of Science and Research.
- Rashidi Z. (2021). Designing And Explaining The Pattern Of A Global Citizen Curriculum In Iranian Higher Education; Interdisciplinary Approach. *Research in Curriculum Planning*, 17(67): 52-71.
- Sherman P. (2016). Preparing social workers for global gaze: locating global citizenship within social work curricula. *Social Work Education*, 35(6): 632-642. Available online at: <http://dx.doi.org/10.1080/02615479.2016.1190328>
- Sklarwitz S. (2017). Assessing global citizenship attitudes with Q Methodology. *The Journal of Social Studies Research*, 41(3), 171-182.
- Stoner L, Perry L, & Wadsworth D. (2014). Global citizenship is key to securing global health: The role of higher education, *Preventive Medicine*, 64: 126-128.
- Tarozzi M, Inguaggiato C. (2018) Implementing global citizenship education in EU primary schools: The role of government ministries. *International Journal of Development Education and Global Learning*, 10 (1): 21-38.
- Yemini M, Goren H, & Maxwell C. (2018). Global Citizenship Education in the Era Of Mobility, Conflict and Globalisation. *British Journal of Educational Studies*, 66(4): 423-432.
- Yarmohammadian M. (2019). *Principles of Curriculum planning*, Publication of book Remembrance.